

УДК 37.034: 373.3: 374: 37.018

**РОЛЬ ВЧИТЕЛЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ,
ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ І СІМ'Ї У МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

І.В.Головська

Анотація. Стаття присвячена аналізу ролі вчителя початкових класів у налагодженні взаємодії загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів і сім'ї у моральному вихованні молодших школярів, визначено принципи і методи організації такої взаємодії.

Ключові слова: моральне виховання молодших школярів, взаємодія загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів і сім'ї, принципи взаємодії, методи взаємодії.

Аннотация. Статья посвящена анализу роли учителя начальной школы в организации эффективного взаимодействия общеобразовательных, внешкольных учебных заведений и семьи в процессе нравственного воспитания младших школьников, определены принципы и методы такого взаимодействия.

Ключевые слова: нравственное воспитание младших школьников, взаимодействие общеобразовательных, внешкольных учебных заведений и семьи, принципы взаимодействия, методы взаимодействия.

Summary. The article is devoted to the analysis of the teacher's role in organizing the effective interaction of secondary schools, out-of-school educational establishments and family in the process of junior pupils' moral development, as well as to the determination of principles and methods of organizing such interaction.

Key words: junior pupils' moral development, interaction of secondary schools, out-of-school educational establishments and family, principles of interaction, methods of interaction.

Постановка проблеми. Головним завданням освіти у XXI столітті є виховання гуманної особистості, яка могла б орієнтуватися у складній соціокультурній ситуації і будувати свої відносини з навколишнім світом на основі взаєморозуміння, співробітництва і толерантності. Визначальними рисами такої особистості є високі моральні якості.

Визнаючи школу провідною ланкою у моральному вихованні учнів початкових класів, необхідно зазначити, що без єдності зусиль з сім'єю та педагогами позашкільних навчальних закладів ефективність виховання буде низькою. Забезпечення узгодженого виховного впливу на дитину у тріаді "сім'я – школа – позашкільний навчальний заклад" дасть змогу створити оптимальне середовище для морального виховання молодших школярів.

Аналіз останніх досліджень. Різні аспекти взаємодії освітніх закладів та сім'ї як засобу підвищення ефективності виховання дітей різного віку досліджувалися Т.Виноградовою, К.Журбою, Т.Кравченко, Н.Князевою, Л.Повалій, В.Постовим, І.Сіданич, О.Хромовою та ін. Проблемам морального виховання молодших школярів присвячені дослідження О.Аліксійчук, О.Безверхого, С.Білозерської, І.Комановського, О.Матвієнко, О.Романенко та ін.

Мета статті – окреслити роль вчителя початкових класів у налагодженні взаємодії загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів і сім'ї у моральному вихованні молодших школярів, визначити принципи і методи організації такої взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Єдність сім'ї, школи та позашкільних навчальних закладів відіграє важливу роль у вирішенні завдань морального виховання молодших школярів. Значення батьківського авторитету, роль педагогічного колективу та позашкільної системи освіти у навчально-виховному процесі сучасної початкової школи важко переоцінити. Щоб змінити на краще стан моральності нашого суспільства, необхідно брати до уваги те, що вихованість наших учнів є результатом копійки щоденної роботи, а також тих реальних міжособистісних стосунків, у які включається дитина з перших днів свого життя, і активним учасником яких вона залишається усі наступні роки.

Сім'я є першоосновою духовного, економічного та соціального розвитку людства. Функції сім'ї надзвичайно благородні і різноманітні: відтворення і продовження роду людського, виховання дітей, організація домашнього господарства та побуту, передача новим поколінням духовних і матеріальних цінностей та життєвого досвіду, підготовка молоді до сімейного життя. Для дитини сім'я стає тим середовищем, де вона отримує перші знання про навколишній світ, моральні норми, стосунки між людьми, де виробляються перші навички та звички, закладаються основи характеру та культури поведінки. Ціннісні орієнтації, що формуються у родинному колі, стають основою дитячого світогляду, моральних орієнтирів та життєвої позиції.

Проте, незважаючи на вагомий вплив сім'ї на формування особистості дитини, тільки її зусиллями не можуть бути вирішені завдання морального виховання. Необхідну допомогу сучасній сім'ї у вирішенні актуальних проблем у вихованні підростаючого покоління, в озброєнні батьків необхідними педагогічними та психологічними знаннями про вікові і психологічні особливості дітей можуть надати працівники загальноосвітніх навчальних закладів. Співпраця з педагогами позашкільних навчальних закладів дасть змогу краще зрозуміти світ інтересів і захоплень дитини, розкрити її нахили і таланти, створити оптимальне середовище для формування моральних якостей.

Саме тому дуже важливо, щоб педагогічні працівники і батьки об'єднали свої зусилля й можливості та перейшли до дієвої взаємодії у вихованні дітей. Провідна роль у цьому процесі, на нашу думку, має належати вчителям початкових класів. У контексті визначення взаємодії, цінним для нашого дослідження є трактування цього поняття Т.Виноградовою. Вона зазначає, що взаємодія є не тільки допомогою різних соціальних інститутів один одному, а й розумним об'єднанням можливостей, зусиль в організації життєдіяльності школярів. На думку науковця, взаємодія має здійснюватись, виходячи з потреб, інтересів дітей і батьків та специфіки конкретного навчально-виховного закладу; з демократичності, рівноправності у взаєминах партнерів [1, с.4].

Однак, необхідно звернути увагу на те, що ряд дослідників вказують на проблему відчуження сім'ї від освітніх закладів, педагогів – від сім'ї, а сім'ї – від інтересів творчого і вільного розвитку особистості дитини. Н.Князева, зокрема, виділяє такі проблеми у стосунках освітніх закладів і сім'ї: збільшення

Матеріали конференції "Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти"

розриву між сучасними виховними технологіями і психолого-педагогічною культурою батьків; формування у сім'ї комплексу неповноцінності по відношенню до дітей і комплексу вини по відношенню до педагогів [2, с. 58-59]. У наукових працях зарубіжних педагогів виділено ряд проблем у здійсненні процесу взаємодії школи і сім'ї у моральному вихованні дитини. Найбільш важливими серед них є: розбіжність очікуваних результатів співпраці з боку сім'ї та учителів; побоювання вчителів відносно занадто активного втручання батьків у виховний процес школи; побоювання батьків відносно того, що школа буде встановлювати норми, які не співпадають з традиціями конкретної сім'ї, не враховують її особливостей, що може призвести до втрати авторитету родини в очах дитини [5, с. 45; 6, с. 79].

Шляхи розв'язання подібних проблем науковці вбачають у збалансуванні сімейно-шкільного впливу у моральному вихованні дітей. На їхню думку, необхідно надати сім'ї право відігравати визначальну роль при розв'язанні різноманітних моральних проблем, а освітнім закладам надати можливість координувати дії батьків, враховуючи особливості родинного виховання та сімейні цінності.

Л.Назаренко бачить шляхи розв'язання даних проблем у залученні батьків до спільної роботи з освітніми установами на умовах партнерства. Вона виділяє такі його форми: активне, конструктивне, пасивне та деструктивне. Науковець зазначає, що встановлення та розвиток активного партнерства сім'ї та педагогічних працівників потребують оновлення форм, методів роботи з батьками на основі низки педагогічних принципів, таких як принцип системної та послідовної контактної взаємодії педагогічних працівників та родини, принцип пріоритету довіри, принцип толерантності та емпатії [3, с. 34].

Ми вважаємо, що інтеграція зусиль школи, позашкільних навчальних закладів і сім'ї у процесі морального виховання підростаючої особистості передбачає побудову демократичних стосунків між ними. Аналіз психолого-педагогічної літератури дав нам змогу виділити характерні ознаки цього процесу, такі як колегіальність спільної роботи, заохочення ініціативи, визнання права на існування різних точок зору на ту чи іншу проблему, пошук спільних рішень, розвиток стосунків на основі співпраці, діалогу, взаємної поваги та відповідальності. Такий стиль спілкування і спільної діяльності передбачає узгодження ціннісних орієнтацій контактуючих сторін, перебування їх у суб'єкт-суб'єктній позиції, коли кожен із учасників виховного процесу усвідомлює свою роль, обов'язки та відповідальність. Таким чином, показниками розвитку демократичних стосунків є: ціннісно-орієнтаційна єдність; відповідальність (свідоме ставлення до своїх доручень і обов'язків, розуміння та прийняття тих цілей та завдань, які стоять перед виховними інститутами); співпраця (намагання вирішувати всі питання з урахуванням спільних інтересів, забезпечення оптимального, повного і всебічного розвитку дітей, зміцнення зв'язків освітніх установ і сім'ї, ставлення до батьків як до співучасників виховного процесу, а не сторонніх спостерігачів); контактність (взаємна прихильність, партнерські стосунки, готовність до заохочення на різних рівнях); відкритість (прихильне ставлення до нових членів учнівського, батьківського або педагогічного колективу, готовність до обміну досвідом з іншими навчальними закладами та організаціями); організованість (виважений розподіл основних та тимчасових обов'язків у спільній діяльності); поінформованість (відкритий доступ батьків та педагогів до інформації про стан справ у учнівському колективі, спільні обговорення проблемних питань, аналіз різних точок зору).

На нашу думку, взаємодія загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів і сім'ї у процесі морального виховання молодших школярів має ґрунтуватися на таких принципах:

1. Принцип узгодження ціннісних орієнтацій сім'ї і навчальних закладів – побудова виховного процесу на основі спільно визначеної системи цінностей.
2. Принцип єдності сімейного і шкільного виховання – дотримання єдиних вимог до виховання дитини.
3. Принцип систематичності і послідовності – керівництво педагогічною освітою батьків і активне включення їх у діяльність з виховання дітей.
4. Принцип рівноправного партнерства – врахування потреб і інтересів усіх учасників виховного процесу при плануванні виховної роботи.
5. Принцип диференційованого підходу – врахування вікових, індивідуальних особливостей батьків та рівня їхньої педагогічної підготовленості.
6. Принцип пріоритету довіри – організація роботи з батьками на основі щирої поваги до них незалежно від їхнього соціального статусу, що сприятиме встановленню довірливих стосунків між педагогами і батьками.
7. Принцип гуманізму – ставлення до дитини як до найвищої цінності.
8. Принцип добровільності – свобода участі батьків у виховній роботі освітніх закладів.

На основі перерахованих принципів можемо визначити такі завдання, що повинні бути зреалізовані в процесі взаємодії загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів і сім'ї: 1) розробка і впровадження єдиних вимог до учнів у навчальних закладах і сім'ї; 2) підвищення педагогічної культури батьків; 3) здійснення психолого-педагогічної допомоги батькам у вирішенні проблем сімейного виховання; 4) залучення батьків до спільної діяльності з дітьми.

Для реалізації поставлених завдань необхідно визначити шляхи взаємодії освітніх установ і сім'ї по вихованню дитини, відібрати ефективні форми, методи і прийоми роботи з батьками. Виправданим є застосування традиційних форм, ефективність яких доведена багаторічною шкільною практикою. Ці форми можемо умовно поділити на три групи: індивідуальні (відвідування сім'ї учня, індивідуальна педагогічна бесіда, педагогічна консультація), групові (зібрання батьківського активу, групові бесіди, групові консультації), масові (лекції і бесіди, вечори запитань та відповідей, загальношкільні та класні батьківські збори, диспути, конференції з обміну досвідом виховання, зустрічі за “круглим столом”, збори-концерти).

Індивідуальні форми роботи дозволяють встановити особистий контакт педагогів з усіма батьками, з'ясувати сутність педагогічної позиції сім'ї, тактовно допомогти батькам зрозуміти і виправити помилки, якщо вони є, або використати, зробити надбанням усіх кращий досвід сімейного виховання, або вжити рішучі заходи щодо оздоровлення виховної ситуації в сім'ї. Окрім індивідуальної роботи, з деякими родинами проводиться групова. До групи підбирають батьків, умови сімейного виховання в яких схожі. Зокрема це можуть бути неповні сім'ї; сім'ї, в яких батьки потребують певних педагогічних знань; родини зі стійкими сімейними конфліктами; сім'ї, де немає єдиних вимог з боку батька й матері. У роботі з такими родинами виникає потреба у плануванні конкретної програми ліквідації прорахунків у сімейному вихованні.

Великого значення набуває масова робота з батьками, оскільки дозволяє своєчасно поширювати актуальну педагогічну інформацію, використовувати здобутки позитивного сімейного досвіду, напрацьовувати спільну громадську думку щодо певних проблем виховання, залучати батьків до активної участі в житті класу, школи, позашкільного навчального закладу.

Однак, результати педагогічних досліджень свідчать про те, що використання лише традиційних форм, методів та прийомів організації взаємодії педагогічних працівників загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів з батьками не дає змоги вирішити проблеми морального виховання молодших школярів. Саме тому науковці та провідні педагоги України ведуть активний пошук ефективних, інноваційних форм організації взаємодії з батьками, до яких можна віднести: “педагогічний десант” (виступ педагогів в організаціях, де працюють батьки), “дерево родоводу” (зустріч поколінь, роздуми над проблемами виховання), “у сімейному колі” (індивідуальна допомога родинам, організація зустрічей з лікарями, юристами, психологами), “день добрих справ” (спільна трудова діяльність вчителів, батьків та дітей), “сімейну скриньку” (добірка матеріалів з позитивним досвідом сімейного виховання), “народні світлиці” (спільне проведення традиційних святкувань) та інші [4, с. 26-27]. Провідна роль в організації такої роботи належить педагогам початкової школи, оскільки вони є спеціально підготовленими фахівцями, які володіють необхідними психолого-педагогічними знаннями для ефективно організації процесу морального виховання школярів та налагодження співпраці з іншими виховними інститутами. На них у цьому процесі покладаються такі функції: 1) інтеграції – поєднання та узгодження виховних впливів усіх виховних інститутів; 2) координації – планування виховної роботи, спрямування на впорядкованість педагогічних процесів, керування ними; 3) розвитку – забезпечення динаміки педагогічного процесу, його удосконалення, пошук нових форм та методів організації педагогічної взаємодії; 4) захисту – увага до інтересів і потреб кожної дитини; 5) корекції – виправлення недоліків в організації співпраці.

Висновки. Таким чином, загальноосвітні, позашкільні навчальні заклади та сім'я є тими найважливішими соціальними осередками, які відповідають за створення оптимального середовища для здійснення морального виховання молодших школярів. Однак, їх виховна діяльність буде успішною тоді, коли вони будуть справжніми союзниками і партнерами у цій сфері і дотримуватимуться єдиних вихідних позицій у процесі морального виховання.

Література

1. Виноградова Т. Взаємодія батьків та педагогів – необхідна умова для виховання нового покоління / Т. Виноградова // Завуч. – № 8. – березень, 2006. – С. 4
1. Князева Н.И. Взаимодействие учреждений дополнительного образования с семьей в нравственном воспитании детей дошкольного возраста: дисс. ... пед. наук: 13.00.05 / Князева Наталья Ивановна. – М., 2002. – 356 с.

Матеріали конференції "Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти"

---

2. Назаренко Л. Шляхи розвитку взаємодії сім'ї та школи / Л. Назаренко // Шлях освіти. – 2005. – № 1. – С. 33-37
3. Організація роботи з батьками / Упоряд. Юзефик Л.О., Купина Н.М. – Тернопіль: Астон, 2002. – 168 с.
4. Kay W. Moral education. A social study of the influence of society home and school / W. Kay – London, 1975. – 167 p.
5. Tapper T. Young people and society / T. Tapper – London, 1977. – 188 p.